

Sophie Oluwole (1935 -)

Politiek filosofe en kritisch traditionaliste, onderzocht Afrikaanse orale literaire tradities op hun filosofische betekenis. Maakt zich sterk voor een authentieke Afrikaanse filosofie.

Sophie Oluwoles ouders waren beiden afkomstig uit de staat Edo in het zuidwesten van Nigeria. Oluwole zelf werd geboren in het dorp Igbara Oke in de naburige staat Ondo, waar zij ook haar lagere en middelbare school doorliep. In 1964 trouwde zij met een eveneens Nigeriaanse wetenschapper. Ze vertrok nog in hetzelfde jaar naar Moskou, waar haar man een baan kreeg aangeboden bij de Verenigde Naties. Vanwege taalproblemen vertrokken beiden na een jaar naar Duitsland, waar zij Duits studeerden aan de Universiteit in Keulen. Kort nadat zij in 1966 verhuisde naar de Verenigde Staten, scheidde Oluwole van haar man omdat deze haar verdere studies dwarsboemde. Oluwole keerde terug naar Nigeria waar zij aan de Universiteit van Lagos een studie filosofie begon.

In de periode 1968-1970 doceerde Oluwole op een middelbare school in haar thuisstaat Ondo. Daarna keerde zij terug naar de universiteit van Lagos, waar zij werkzaam was als studentassistente en ondertussen afstudeerde. Oluwole werd als promovenda toegelaten op de universiteit van Ibadan. In 1984 behaalde zij als eerste dent in sub-Sahara Afrika een doctorstitel in de filosofie. Hoewel Oluwoles filosofische carrière een aanvang nam met de studie van westerse meta-ethiek, besloot zij zich na het behalen van haar doctorstitel verder te ontwikkelen in de richting van de Afrikaanse filosofie. Zij doceerde filosofie aan de universiteit van Lagos, was decaan van deze universiteit en was voorzitter van de Nigeriaanse Vereniging voor Filosofie. Tegenwoordig is Oluwole actief als directeur van het Centrum voor Afrikaanse Cultuur en Ontwikkeling in Lagos, dat zich onder andere richt op de ontwikkeling van vrouwen in Afrika.

Orale tradities als bron van filosofie

De academische filosofische traditie in Afrika is nog jong. Het ontstaan van deze traditie in de jaren veertig bracht een verwoede discussie op gang over het wezen van de Afrikaanse filosofie. Dit debat concentreert zich rondom de volgende twee thema's: (1) bestaat er een aparte Afrikaanse filosofie?, en (2) zo ja, met welke vraagstukken houden wijsgeren binnen de Afrikaanse filosofie zich bezig? Oluwole's positie in dit debat komt neer op het bevragen van het bestaan van Afrikaanse filosofie, waarbij zij voorstander is van het voortzetten van traditionele Afrikaanse denkwijzen.

Of haar onderwerp van studie geclassificeerd moet worden als Afrikaanse filosofie, is afhankelijk van de gebruikte definitie van filosofie, zo stelt Oluwole. Zij bestudeert literaire en orale tradities, waarbij zaken als spreekwoorden en uitdrukkingen onderzocht worden op inhoud, kenmerken en een stijl van expressie die een Afrikaanse literaire denktraditie karakteriseren. Deze studie kan alleen bij de filosofie worden ondergebracht als filosofie *niet* gedefinieerd wordt in enge zin als 'systematische reflectie', maar in ruime zin als 'verschillende vormen van wijsheid waarin verscheidene aspecten van de menselijke ervaring worden samengebracht met het doel mensen in het leven de weg te wijzen', aldus Oluwole.

In tegenstelling tot sommige van haar collega's wijst Oluwole het bestaan van Afrikaanse filosofie niet af. Kwame Anthony Appiah bijvoorbeeld is van mening dat filosofie universeel is en ontkent daarom het bestaan van een aparte Afrikaanse filosofie. Oluwole poogt echter zowel de inhoud van Afrikaanse filosofie weer te geven, alsook de verhouding ervan tot de westerse filosofische traditie. Afrikaanse filosofie bestaat wanneer men erkent dat zij een ander doel heeft dan de westerse filosofie, die zich richt op rationaliteit en objectiviteit. Afrikaanse filosofie beoogt ruimte te geven aan irrationaliteit en emotie, zoals die te vinden is in de orale en literaire Afrikaanse cultuur.

Oluwole zet zich echter af tegen de haars inziens biologisch essentialistische denkbeelden van Leopold Senghor en de andere grondleggers van de *Négritude* beweging. Deze literaire en politieke organisatie ontstond in de jaren dertig en ontwikkelde het concept van een gemeenschappelijke zwarte identiteit als reactie op en verwerping van het Frans koloniaal racisme. De leden van de *Négritude* beweging

beschouwden de Afrikaanse filosofie als een communaal denksysteem dat biologisch 'eigen' is aan Afrikanen, en dat diametraal tegenover het westerse denken staat. Oluwole zet zich eveneens af tegen haar collega's Peter Bodunrin en Kwasi Wiredu die de Afrikaanse filosofie alleen erkennen als een tijdelijke categorie die tot doel heeft zichzelf op te heffen door aansluiting te vinden bij een vermeende universele filosofische traditie. Oluwole is – in haar eigen termen – een kritisch traditionalist. Kritische traditionalisten zoeken naar mogelijk authentieke elementen in Afrikaanse tradities die kunnen dienen als grondslag voor Afrikaanse filosofie, zonder deze tradities te verheerlijken. Zij houden zich bezig met het exploreren van concepten als hekserij, reïncarnatie, bestemming, waarheid en God, maar zonder deze als zodanig te omarmen. Zo schreeft ze in 'Culture, Nationalism and Philosophy':

Huidige Afrikaanse intellectuelen hebben het contact verloren met hun voorgangers en met elkaar. Koloniale educatie heeft niet alleen nieuwe regeringssystemen en educatie aan Afrika nagelaten. Zij heeft ook Afrikaanse traditionele denkprincipes vervangen door het westerse moderne denken. Het heeft Afrika verschillende vreemde talen gebracht, die de meeste Afrikaanse wetenschappers hebben afgesneden van hun uitgangspunten. De meeste van hen zijn volledig ongeletterd als het aankomt op spreken, schrijven en het begrijpen van hun moedertalen. Daarom zijn zij zich over het algemeen niet bewust van de onderliggende intellectuele principes van godsdiensten, waarden en doctrines die men aantreft in het Afrikaanse denken. De vraag naar serieuze studies van Afrikaanse orale literatuur is door velen gezien als een manier om massaal terug te keren naar datgene wat onveranderlijk uniek is voor Afrika. Maar dit kan slechts het resultaat zijn van de illusie dat cultuur, in haar verschillende vertakkingen, een oude, traditionele, constante, hermeneutische bezegelde erfenis is die men o meer voor eeuwig in tact kan blijven en bijdraagt aan de morele en sociale geestelijke verheffing van mensen. Een vraag om adequaat onderzoek naar de Afrikaanse orale erfenis brengt niet noodzakelijk deze romantische visie van het verleden met zich mee, die een valse, verwarde en verwarrende notie van de Afrikaanse intellectuele identiteit vestigt. Orale literatuur vestigt geen dode vormen van gedachten.

In 1992 verscheen Oluwoles tot dusver bekendste werk, getiteld *Witchcraft, reincarnation and the God-Head* (Hekserij, reïncarnatie en het Godshoofd). In het eerste deel van deze bundel bekritiseert zij de manier waarop de westerse wetenschap omgaat met paranormale verschijnselen. In plaats van het negeren van mysteries en het tot onwerkkelijk verklaren van hekserij, dient de wetenschap deze fenomenen te interpreteren en te documenteren om ze te kunnen begrijpen. In het tweede deel van dit werk gaat zij in op de naar haar mening grootste tekortkoming van een democratische bestel. Oluwole vindt het onjuist om ervan uit te gaan dat ieder mens even geschikt is om over een land te heersen. Mensen zijn weliswaar gelijkwaardig, maar niet gelijk. De veronderstelling van dit laatste leidt ertoe dat ongeschikte individuen de macht in handen krijgen en grote beslissingen nemen over anderen, terwijl zij hier niet voldoende voor gekwalificeerd zijn.

Grondslag van Afrikaanse filosofie: het Ifá corpus

Tijdens een verblijf in de zuidwestelijke staat Oyo maakte Oluwole – wier moedertaal het Edo is – zichzelf het Yoruba eigen, de taal van de gelijknamige culturele groep uit dit gebied. Oluwole bestudeerde hun religie, orale tradities en filosofie en vooral het literaire Ifá corpus.

Sommige oorsprongsmythen gaan ervan uit dat het Ifá corpus van een godheid afkomstig was. Andere gaan ervan uit dat de schepper ervan een bekende filosoof was die van heinde en verre leerlingen aantrok. Hieruit zou de filosoof Ifá zestien discipelen gekozen hebben, wier namen overeen komen met de zestien oudere verzen van het Ifá corpus (odù ifá). De jongere 240 verzen kunnen daarom redelijkerwijs beschouwd worden als het werk van latere generaties van discipelen. Ieder Ifá-vers is een vorm van poëzie onderbroken door proza. Een waarzegger zingt gewoonlijk het gedicht en valt dan terug op het proza om een analyse te geven van de betekenis ervan en de geponeerde stelling ter rechtvaardigen. Zowel spreekwoorden, aforismen en metaforen, alsook beeldspraak en legenden worden vrijelijk gebruikt. Oluwole beschouwt het Ifá-corpus als

een vorm van Afrikaanse filosofie vanwege de filosofische thema's – zoals het bespreken van deugden – en de impliciete filosofische structuren.

Een literair werk dat eigen is aan de Yoruba kan legitiem als Afrikaans worden geclassificeerd. De Yoruba maakten gebruik van en gedijden bij de wijsheid die in de Ifá-verzen besloten ligt, ondanks het feit dat sommige ideeën geleend blijken te zijn. Daarom is Ifá een literaire traditie waarvan de Yoruba zich de rechtmatige eigenaars kunnen noemen. Ifá vertegenwoordigt dus een literaire traditie, gekenmerkt door een specifieke stijl en methodologie, die eigen is aan de Yoruba.

Ifá-verzen introduceren thema's zoals het welzijn van de gemeenschap en van individuen. Zij verwijzen naar overwegingen van waarden die mensen behoren na te streven. Qua oriëntatie behoren Ifá-verzen daarom tot de filosofie.

(Uit: *African philosophy as illustrated in Ifá corpus*).

Analyse van een Ifá vers: Òyèkú méji ofwel Gerechtigheid als hoogste goed

Om de filosofische boodschap van het Ifá corpus te doorgronden, heeft Oluwole een aantal verzen geanalyseerd. Per vers onderzoekt zij wat het doel is van iedere versregel afzonderlijk, waarbij zij schematisch aangeeft waarnaar de regels verwijzen. Een aantal regels verwijst naar de stelling, een ander aantal verwijst naar de onderbouwende argumenten. Daarnaast zijn er regels die dienen ter illustratie van bijvoorbeeld de stelling, en regels waarmee bepaalde argumenten worden benadrukt. De analyse van ieder Ifá-vers wordt afgesloten met een filosofische duiding van het vers in zijn totaliteit, door middel van een samenvatting van de stelling en argumenten. De filosofische thema's in òyèkú méji in Westerse stijl zijn als volgt weergegeven:

'Gerechtigheid als hoogste goed.'

De stelling

Hoewel de meerderheid van de mensen het morele principe van rechtvaardigheid overtreedt, is er geen reden tot wanhoop voor de minderheid die hier niet aan meedoet. De menselijke ervaring leert dat iedere morele daad zijn eigen natuurlijke weerslag kent.

Het argument

De geldigheid van deze stelling wordt adequaat gedemonstreerd door incidenten in het leven van een Ifá priester (een Ifá priester wordt geacht bij beroep oprecht en rechtvaardig te zijn). Een bepaalde priester miste alle goede dingen des levens – een vrouw, kinderen, geld, en zo voort. In het valse bewustzijn dat het lot zich tegen hem gekeerd had, zocht hij het advies van Orúnmilà (dat will zeggen Ifá) die hem naar Èsù, de agent van discipline en de minister van rechtvaardigheid, leidde.

Èsù herinnerde de priester eraan dat Ifá (de ideale morele man), geen van de problemen had waar de priester mee te kampen had. Èsù adviseerde hem daarom dat hij, als hij succes wilde hebben, zijn gebruiken diende te heroverwegen en aan te passen. Nadat de priester hieraan gehoorzaamde, keerde alles zich ten goede. De priester werd zich bewust van de waarheid van het principe dat rechtvaardigheid als het hoogste goed beschouwt.

Pleidooi voor diversiteit

Oluwole heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het debat over het bestaan en de eventuele essentie van Afrikaanse filosofie. Zij heeft ervoor gevochten dat de Afrikaanse filosofie niet volledig in gangbare westerse filosofische denkkaders wordt ingelijfd maar dat een grotere variëteit binnen de filosofie wordt erkend. Met haar filosofische interpretatie van de betekenis van een aantal odù ifá heeft zij een belangrijke bijdrage geleverd aan het vergroten van het begrip van het Ifá corpus.

In de jaren tachtig onderscheidde Henry Odera Oruka, een Keniase filosoof die zich inzette voor het behoud van de kennis van traditionele Afrikaanse denkers, vijf verschillende trends binnen de Afrikaanse filosofie: (1) etnofilosofie, (2) wijze-mannen

filosofie, (3) nationaal-ideologische filosofie, (4) professionele filosofie en (5) hermeneutische en literaire filosofie. Oluwole voegde hier een viertal nieuwe trends aan toe, te weten (1) de filosofie van de Négritude-beweging, (2) Egyptologie, (3) Afrikaanse feministische filosofie en (4) filosofie van kritische traditionalisten. Zij deelde zichzelf in bij de laatste categorie, tezamen met de filosofen Moses Akin Makinde, Kwame Gyekye en John Sodipo.

Bibliografie

Primair

'Womanhood in Yoruba traditional thought'. In: *Character is beauty: redefining Yoruba culture and identity*. Ogundele, W., Olu, O., en Femi-Trenton, A., (eds) New York, Africa World Press (2001) p. 223-234

'African philosophy as illustrated in Ifa corpus'. In: *African philosophy*. Vol. 11, Nr.2 (1998) p. 151-159

'Culture, gender and development theories in Africa'. In: *Africa Development*. Vol.22, Nr.1 (1997) 95-121

'Culture, Nationalism and Philosophy'. In: Kimmerle, H. en W., Franz M., *Philosophy and democracy in intercultural perspective: two conferences of Western and African philosophy, studies in intercultural philosophy*. Rodopi, 1997

'The Africanness of a philosophy'. In: Nagl-Docekal, H., en Wimmer, F.M., (eds) *Postkoloniales Philosophieren: Afrika*. Wien, Oldenbourg (1992) 101-124

Witchcraft, reincarnation and the God-Head: issues in African philosophy. Lagos, Excel Publishers, 1992

Secundair:

Godia, J., 'Kenya: African examples. Prof. Sophie Bosede Oluwole: philosopher par excellence'. In: *The standard*, 24 February 2007

Dukor, M., 'African philosophy: the great debate on deconstruction, reconstruction and cognition of African philosophy'. In: *Philosophia*, Vol. 33, Nr. 1-4 (2005) p. 5-53

Olaleye, B., 'Science should research witchcraft. Prof. Sophie Oluwole'. In: *The Daily Sun: voice of the nation*. Tuesday, November 22, 2005

Graneß, A., 'Rezention: witchcraft, reincarnation and the God-Head: issues in African philosophy'. In: *Widerspruch: zeitschrift für Philosophie*. Vol. 17, Nr. 30 (1997) p. 113-117

auteur: Louise Müller